

Kiss Benedek

Utassy József, a puttonyos

Vannak párhuzamosan futó utak és életpályák. Ilyen párhuzamos sors volt a miénk Utassyval.

Szinte predesztinálva volt barátságunk, attól a pillanattól kezdve, hogy megismertük egymást. Az Eötvös-egyetemen történt, másodéves korunkban egy tanzéki összejövetelen. Egy csoportba jártunk ugyanis magyar–népművelés szakon. Dzsó egy évvel előbb kezdett, mint én, de az első év után ki kellett hagynia egy évet, mert egy közutálatnak örvendő tanártól nem kapott aláírást.

A csillagok állása is hasonló volt születésünkkel. Én március 19-én születtem 43-ban, ő két évvel korábban, március 23-án. Ráadásul március 19-én van József-nap, 21-én pedig Benedek. Őt hadiözvegy édesanyja nevelte föl, akit Kiss Margitnak hívtak, engem hadiárva édesanyám. Mindketten ún. „seft-asszonyok” voltak a nehéz időkben. Neki mostohaapja volt suszter, nekem nevelő nagyapám. És mindketten szerettük a bort, a lányokat, és szerettünk énekelni (gyönyörű hangja volt), s mindketten rengeteg népdalt tudtunk. Második évfolyamunk végén együtt raktak ki bennünket az Eötvös-kollégiumból, s egy szobába kerülünk a befogadó Ráday úti kollégiumban. (Igaz, ebben a „kirakásban” osztoztunk a Kilencek több tagjával, Oláh Jánossal, Győri Lászlóval, Péntek Imrével is.) Mindketten verset írtunk, s nagyjából egyszerre kezdtek közölni bennünket a vezető irodalmi lapok. Éjszakánként írtunk, hol egyikünk, hol másikunk maradt ébren az íróasztal mellett. Másnap aztán megbeszéltük szüleményeinket, keményen megbíráltuk, sokszor javításokat, változtatásokat ajánlottunk, s ezt mindketten meg is fogadtuk. (Ez így maradt felnőtt költő korunkban is.)

Az egyetem befejezése után ugyanabban a szakmunkásképző intézetben lettünk nevelőtanárok. Zsókával, feleségével egy csoportban voltunk az egyetemen, s én bábáskodtam később házasságkötésüknél. Én már korábban megnősültem, ő volt a házassági tanúm, mégpedig olyan formán, hogy én az ő fekete öltönyében voltam, ő az én kék öltönyömben.

(Egyébként is szívesen hordtuk egymás ruháit.) A nevelőtanároskodás pár éve után mindketten „szabadúszók” lettünk (irodalmi munkakörökbe sehova sem kellettünk), ezért anyagi okok miatt is, együtt vágunk neki ösztöndíjjal Bulgáriának, nyelvet tanulni és kortárs költőkkel megismerkedni (később társult hozzánk Rózsa Endre is). Közben megjelent antológiánk, az *Elérhetetlen föld*, amit már sokan vártak, mert a hatalom ellenkezése miatt nagyon nehezen jutottunk

szóhoz, s erről sokan tudtak. Lényegében a Koczkás Sándor vezette Alkotókörből nőtt ki, ahova sok írópalánta járt, de végül kocsmákban, a kollégiumban szerkesztve, mi kilencen maradtunk szerzők, egymás anyagait magunk rostálva. Ezután hamarosan saját első köteteink is megjelentek, s ha sok lábon keresztül bukdácsolva is, pályára kerültünk.

Utassyval, miután Zsókéval és a kis Jóskával ők is lakáshoz jutottak az Ond vezér útján (Örkény István járta ki Aczél elvtársnál), gyakran látogattuk egymást, hetente többször is, egyszer én mentem, másszor ő jött. Nagyon szerette a társaságot, s különös képessége volt, hogy mindig központba is kerüljön. Jó humorérzéke, közvetlen egyszerűsége, szikrázó élcei és szóviccei sok barátot szereztek neki. Családirag is sokat jártunk egymáshoz, kezdetben Kátival, majd egyre inkább Rózsa Bandiékkel is, akik a közelükben laktak.

Csodáltam munkaerkölcsét, fegyelmét, szigorúságát, amit azok, akik felületesen ismerték, talán el sem tudtak képzelni. Egész élete a vers és a versért volt, ez mindennél fontosabb volt számára. Ahogy a kollégiumban, otthon is hajnalokig dolgozott, egy versszakon, egy soron, de akár egy szón is órákon át tépelődött. Amíg nem lett „kerek” az írás, nem csak dolgozott, de gyötrődött. Átütő erejű kötete, a *Csillagok árvója* óta – amiért a kritikától kapott hideget-meleget – arra törekedett, hogy lehetőleg folyamatosan dolgozni tudjon. Mindene volt a Vers. Nagy része volt ennek abban – a hatalom általi állandó zaklatás mellett –, hogy hamar megbetegedett, idegei többször is felmondták a szolgálatot. József Attilától nemcsak azt jegyezte meg, amit sok más költő is, hogy „Ehess, ihass, ölelhess, alhass – a mindenséggel mérd magad” (mert legtöbbször csak eddig jutnak el), hanem szigorú erkölcsénél fogva halálosan komolyan vette a továbbiakat is: „Sziszegve se szolgálók aljas, nyomorító hatalmakat.” Tréningezett is vele kedvére a terror!

Kópés humorára, apadhatatlan jókedvére és viccre kész kujonságára példaként hadd mondjak el egy jellemző történetet: Még az egyetemi évek elején egy verselő barátjával fogadott, hogy amire mindönk vágyott, sőt versengett, megjelenjen egy országos fórumon, ő pár hónapon belül megjelenik az *Új Írásban*. Az *Új Írásnak* ez idő tájt volt egy Farkas László által működtetett rovata a folyóirat utolsó oldalán, ahol elszórnyesztő példaként idéztek a beküldött versekből. Dzsó erre alapozott. Több rettenetes rímes verselményt is „létrehozott”, s ezeket küldte el az *Új Írásnak*. Farkas Laci rá is harapott, és több részletet is kimazsolázott belőle. Az egyik híressé vált versszak: „Nekünk utat Kelet mutat, ezért ugat ránk a Nyugat”. Egy szerelmes versnek csak az első sorára emlékszem: „Ágnes! Szívem elektromágnes!” Dzsó boldog volt – megnyerte a fogadást.

Aztán hadd mondjak el két közös történetet: A Szigligeti Alkotóházat hamar felfedeztük, s akkor még megfizethető volt. Általában együtt mentünk, vagy magunkban, vagy később a családdal. Sok jó ember összejött ott általában. Az Alkotóháznak abban az időben még volt csónakja a Balatonon, a népszerű strandon. Egy alkalommal Dzsóval bementünk a tó közepéig, gyönyörű napsütés volt. Egyikünk se tudott jól úszni. Ezzel együtt azt játszottuk (hadd teljen az idő), hogy egyikünk evezett, a másik meg a csónakkikötő láncon a vízben húzatta magát. Ebből majdnem tragédia lett. Az egyik váltásnál ugyanis, amikor én kerültem

vízbe, olyan szerencsétlenül csobbantam bele, hogy kicsúszott kezemből a lánca. Hirtelen merülni kezdtem. Szemem nyitva volt, s olyan selymes kéket-zöldet még sosem láttam, ahogy fejem fölött láttam a víz és a napsugarak ragyogását. Pár pillanat alatt történhetett, mert magamhoz tértem, és karjaimat egy nagy öleléssel széttártam. Benne volt a lecsorgó lánca! Fölkapaszkodtam, Dzsó meg rémülten állt a csónakban. Ekkor tört ki rajtam is a pánik. Azonnal kieveztünk, s többet nem kísértettük Istent. Pedig micsoda játék volt!

Mikor Szent György-hegyen szőlősgazda lettem, s a préházikó is lakhatóvá vált, Dzsó nagyon szívesen jött hozzánk, egyedül is, Zsókéval is. Sőt, egyszer anyósát is elhozta. Volt úgy is, hogy segített a munkában, de legszívesebben a diófa alatt ücsörögtünk, persze borospohár mellett. Már idősebb korában egyszer szüretünkön is részt vettek. Reggel, a szüret kezdetekor, szétosztottuk a munkát, bár általában mindenre megvolt az ember. Mint rendesen, voltunk vagy húszan. Három puttonyunk volt, kettő normális méret és egy feles a gyerekek számára. Dzsó azt nézte ki magának, s azt mondta, inkább puttonyozik, mint szed. Megindult a munka az aljban, lementek a puttonyosok is, majd kezdték fölhordani a szőlőt. A két nagy puttony megjött, de hol a harmadik? Egy idő után Józsi is fölcammogott a szőlővel, a feles puttonnyal. – De bő termés van – mondta –, erre inni kell. Letelepedett a padra, maga mellé vett egy boroskancsót, s míg a szüret be nem fejeződött, el nem lehetett onnan paterolni.

Nagy volt a jókedv, Dzsó mondta a poénokat, de az üres puttonyt végig nem lehetett róla leszedni. Fél év múlva megjelent egy verse a szüretéről, s a refrénje az volt: „Mert én vagyok a puttonyos, mert én vagyok a puttonyos!”

– Így éltük világunkat (néha), hajdan, öregedőben is.

És meg is öregedtünk, a szőlőt meg a sok ráfizetés miatt ki kellett vágni. Csak a préház meg a gyümölcsös maradt. Halála előtt Dzsó oda kívánczolt, s készültünk is rá, hogy nyáron, augusztusban jönnek, és még egyszer jól kibeszélgetjük magunkat. De ennyi haladékot már nem kaptunk az Úrtól, sőt, temetésére sem tudtam lejutni. De bármilyen távol is kerültünk egymástól, én mindig (és gyakran) úgy látom, hogy ül a diófa alatt, hátán a puttonnyal, s huncut mosollyal szórakoztatja a vendégsereget.